

Smíchaná kolekce archeologických nálezů z hradů Hlubokého a Tepence na Olomoucku

Lukáš Hlubek

ABSTRACT

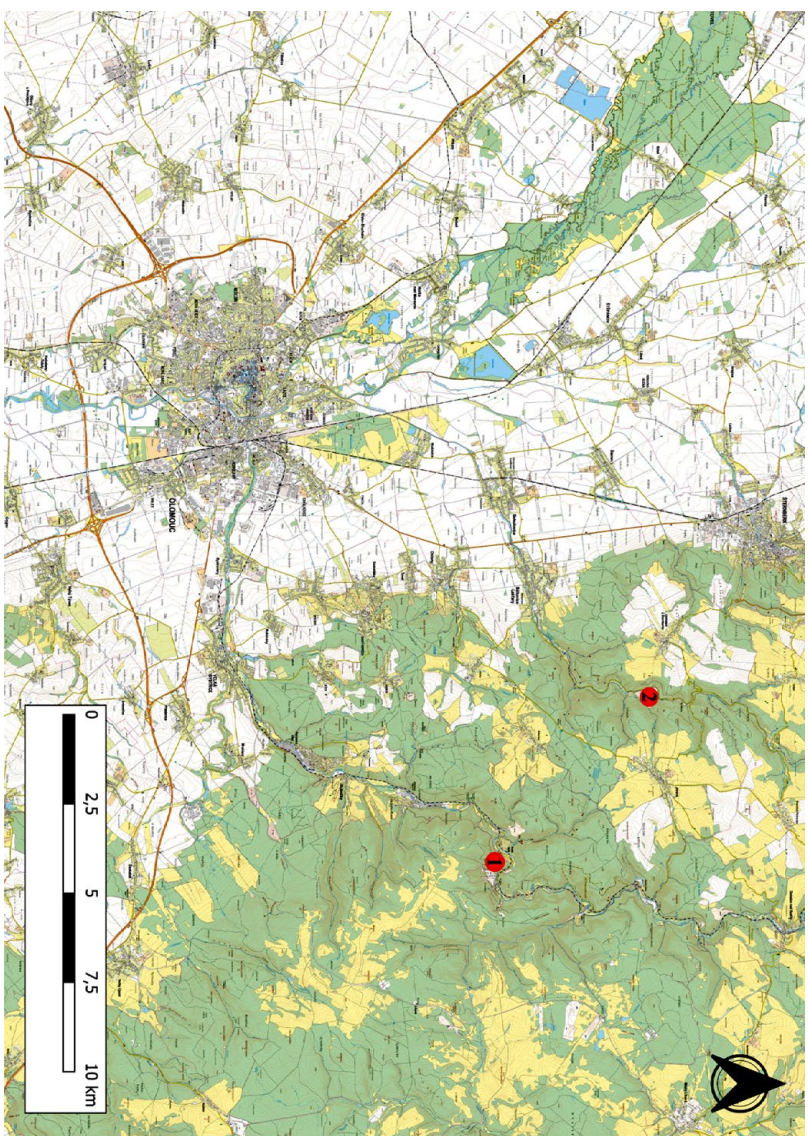
Mixed Collection of Archaeological Finds from the Castles of Hluboký and Tepenec in the Olomouc Region

North up to north-east from the city of Olomouc, there are two medieval castles Tepenec and Hluboký. The first one is located in the cadastral district of the village of Jívová, the second one between the villages of Hlubočky and Hrubá Voda. Both were founded in the first half of the 14th century. The Tepenec castle became deserted at the beginning of the 15th century while the Hluboký castle was destroyed during the Hussite Wars. The contribution will be focused on the analysis of a set of archaeological finds from both the sites, obtained by Pavel Petržela in 2007; however, the items from the two sites got mixed together later. Despite mixing, this material contributes to particular settlement horizons in both the sites and namely to a better knowledge of the medieval material culture of the 14th to the first half of the 15th century in the central Moravia.

KEYWORDS: Olomouc region, castle Tepenec, castle Hluboký, Lusatian culture, Middle Ages, material culture

Úvod

Vlastivědné muzeum v Olomouci získalo v roce 2021 kolekci archeologických nálezů od Pavla Petržely z Hluboček.¹ Darovaný konvolut pochází ze středomoravských hradů Tepence a Hlubokého. Podle sdělení nálezce mělo jít v případě hradu Hlubokého o čtyři až pět nálezů a zbytek souboru byl vyzvednut v areálu předhradí Tepence. Bohužel se materiál z obou lokalit promíchal během stěhování a dnes není možné u všech kusů určit jejich původní naleziště.² Zájmovou kolekci reprezentuje zejména středověký materiál, v menšině je zastoupena keramika lužické kultury z pozdní doby bronzové až starší doby železné a dva zlomky hrnčiny můžeme zařadit do raného novověku. Na základě provedeného rozboru nálezů lze konstatovat, že soubor doplňuje naše aktuální poznatky o těchto středomoravských hradech a přispívá k lepšímu poznání hmotné kultury na obou lokalitách.

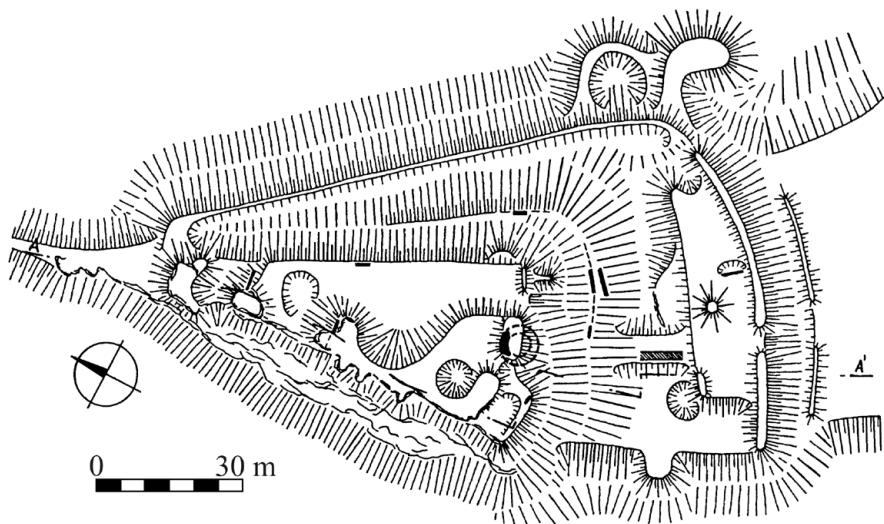

Obr. 1. Poloha hradů Hlubokého a Tepence vyznačena body: 1 – hrad Hluboký; 2 – hrad Tepenec. Digitalizace: Jakub Novák, úprava: Lukáš Hlubek.

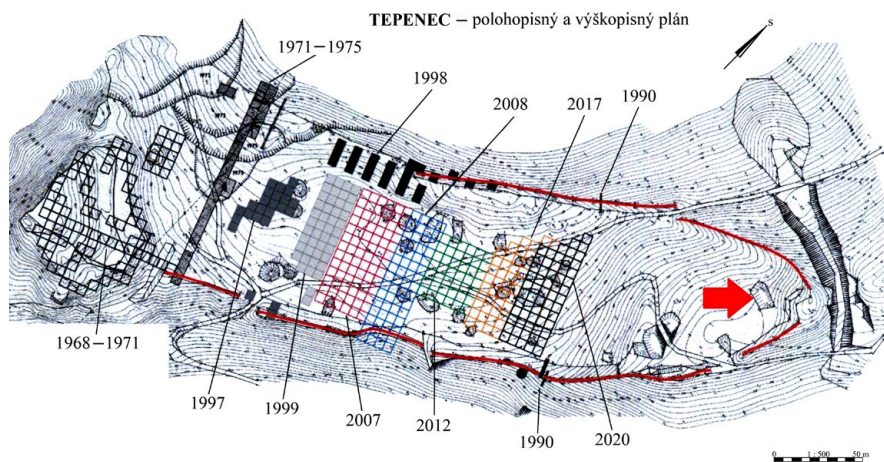
Poloha a popis hradů Hlubokého a Tepence

Oba hradby se nacházejí ve vzdálenosti cca 20 km severně až severovýchodně od města Olomouce [obr. 1]. Hrad Hluboký leží v údolí řeky Bystřice mezi železničními stanicemi Hrubá Voda a Hrubá Voda – zastávka na katastrálním území obce Hlubočky IV. Šlechtické sídlo bylo vybudováno na skalnatém jazykovitém výběžku, který ze tří stran obtéká řeka. Na dnešní přístupové jižní straně vymezovala hrad od okolního terénu dvojice příkopů a valů. V jihovýchodním ohybu valu se nacházejí dva výběžky, které byly dříve interpretovány jako součást opevnění, ale podle posledního zpracování půjde nejspíše o svah sesunutý do těchto míst.³

Hrad se skládá z nevelkého obdélného předhradí a vlastního jádra [obr. 2]. V areálu předhradí jsou dosud zřetelné nečetné zbytky zástavby, avšak jejich bližší interpretace zůstává zatím otevřená, neboť na hradě dosud nebyl proveden archeologický výzkum. Od hradního jádra je předhradí odděleno pomocí příkopu vytesaného do skály, který přepažuje úzká vstupní šíje. Výše položené hradní jádro bylo po svém obvodu chráněno hradbou, na jižní až východní straně pak i parkánem. Na západní straně jádra stávala patrně palácová budova. Kousek od ní byl umístěn vstup do hradu, který pomáhala chránit válcová věž (tzv. bergfrit) o průměru 7,6 m. Ta zároveň střežila přístupovou komunikaci do jádra.⁴ Vzhledem ke zmíněné absenci archeologického výzkumu pocházejí dosavadní nálezy pouze z povrchových sběrů nebo detektorové prospekce areálu a nejbližšího okolí lokality. Dosud zpracovaný materiál z hradu obsahuje zejména zlomky keramiky, méně jsou zastoupeny železné předměty, fragmenty kachlů, střešních tašek a cihel. Pouze ojediněle máme k dispozici raně novověké nálezy.⁵

Obr. 2. Hrad Hluboký. Půdorys hradu. Reprofoto: Plaček, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí. Praha 2001, obr. 406.

Obr. 3. Hrad Tepenec. Půdorys hradu. Šipkou vyznačena poloha výkopu, odkud byla získána popisovaná kolekce nálezů. Reprofoto: Vránová, V. – Kalábek, M.: Diverzita sídelních areálů popelnicových polí na střední Moravě na příkladu Medlova, Nákla a Tepence. Ročenka 2021. Archeologické centrum Olomouc. Olomouc 2022, s. 236. Úprava: Lukáš Hlubek.

Druhé sídlo se nachází v jihozápadní části katastrálního území obce Jívové (okr. Olomouc) asi 2,5 km západně od centra obce. Hrad Tepenec se tyčil nad Bělkovickým údolím, jímž protéká Trusovický potok. Lokalita se rozkládala na oválné ostrožně, která leží západně od kopce Koruna (573,6 m n. m.). Na severozápadě a západě spadají prudké svahy do Bělkovického údolí a na jihovýchodě a jihu klesá terén do údolí bezejmenného potoka. Ostrožna je s okolím spojena pouze na východní až jihovýchodní straně, kde byl do skály vysekán šíjový příkop. Nejvyšší bod předhradí (519 m n. m.) je situován hned za šíjovým příkopem na východní straně. Odtud výška postupně klesá do sedla. Původně se zvedala směrem k západnímu skalnatému výběžku (509 m n. m.), kde se nad údolím rozkládalo středověké jádro hradu [obr. 3], jež bylo odtěženo v 70. letech 20. století.

Neznámá část hradního jádra se nedochovala vlivem eroze a také v důsledku těžby v blízkém kamenolomu. Na základě výsledků archeologického výzkumu Václava Buriana měl vlastní hrad přibližně trojúhelníkovitý půdorys. U konce ostrožny byla odkryta torzálně dochovaná budova. Podářilo se zde prozkoumat nároží vnitřně členěného paláce nebo věže, na kterou mohl navazovat druhý palác, popřípadě druhá věž. Delší odhalená zeď dosahovala délky 27,5 m a směřovala k severozápadu. Kratší měla délku 12 m a vedla jihozápadním směrem. Hradní jádro chránila dvojice hradeb, mezi nimiž se nacházel zemní val s rondelem na severním konci. Vnější hradbu doplňovala na východní straně dovnitř otevřená pětiboká bašta či věž, jejíž břit směřoval k předhradí.

Předhradí referované lokality leží v místech původního hradiska lužické kultury. Bylo opevněno valem pravěkého stáří, který vymezoval původní plochu 3,2 ha. V jižní části se zde nacházela vstupní brána, která umožňovala sestup do Bělkovického údolí. Druhá brána do areálu hradiska stála na jihovýchodě, poblíž šíjového příkopu. Tato část nebyla zatím zkoumána a není možné ji dnes blíže hodnotit. Dodnes nejlépe dochovaný vstup do

prostoru předhradí se nachází na severovýchodní straně opevnění. Jde o původní bránu šterbinového typu se zbytky středověkého zdiva. Na ni navazovala kamenná hradba vedoucí západním směrem, která končila po 115 m. Na východní straně terén prudce stoupá až k vrcholu nad šíjovým příkopem. Podle provedené geofyzikální prospekce i terénního pozorování lze v těchto místech očekávat další zástavbu, pravděpodobně věž, která chránila vstup do prostoru předhradí. Na ploše předhradí se ještě před zahájením výzkumů rýsovaly prohlubně různých velikostí. Nejčastěji měly oválný či kruhový půdorys a původně je autoři výzkumu interpretovali buď jako cisterny na vodu, nebo těžební jámy, odkud byl získáván kámen na stavbu hradu. Pozdější výzkumy prokázaly, že jde o pozůstatky různých objektů (zásobní jámy, kúlové jamky, zahlužené části staveb) pravěkého i středověkého stáří. Zhruba uprostřed předhradí se podařilo prozkoumat studnu s vnitřní výdřevou.⁶

V rámci rozšiřování kamenolomu probíhají na lokalitě dlouhodobě záchranné archeologické výzkumy, z nichž pochází značné množství materiálu, jehož podstatná část stále není řádně zpracována. Lze však konstatovat, že zde jsou doloženy ojedinělé nálezy z mladší či pozdní doby kamenné. Následně na tomto místě existovalo v pozdní době bronzové až starší době železné hradisko lužické kultury; ojedinělé zlomky keramiky lze klást do mladší doby železné. Ve 14. století tu nechal Karel IV. vystavět hrad Tepenec, který využil původní areál pravěkého hradiska. Blíže neurčené aktivity na lokalitě po zničení hradu dokládá početná kolekce raně novověké keramiky a také studna v prostoru předhradí, z jejíž výdřevy pochází dendrochronologické datum pokácení stromů roku 1548.⁷

Stručná historie hradů Hlubokého a Tepence

První písemná zmínka o hradu Hlubokém pochází z roku 1351. V tomto roce jej český král Karel IV. zdědil po olomouckém biskupovi Janu Volkovi, který bývá považován za jeho zakladatele. Karel IV. následně šlechtické sídlo předal svému bratrovi, moravskému markraběti Janu Jindřichovi. Moravský markrabě Jošt, syn Jan Jindřicha, postoupil roku 1382 hrad k osobnímu užívání Lackovi z Kravař a k tomu mu daroval 100 hriven stříbra. Roku 1406 zapsal markrabě Jošt hrad Hluboký do dědičného vlastnictví Lackovi z Kravař. V této době k hradu náležely vesnice Nepřívaz, Hlubočky, polovina Posluchova a Hrdibořic.⁸

Hrad se významně zapsal do dějin v době husitských válek, kdy ho vlastnili bratři Ondřej a Milota z Tvorkova. Jejich příbuzný Dobeš Tvorkovský z Kravař jej dal do rukou husitským hejtmanům Dobešovi Puchaltovi a Petru Holému. Následně se tato lokalita stala součástí blokády města Olomouce a posádka hradu působila městu svými výpady nemalé škody. Avšak roku 1426 byl Hluboký v rámci ofenzívy Albrechtových vojsk dobyt zemským hejtmanem Haškem z Valdštejna a následně pobořen s tím, že již neměl být obnoven. Hradní ruinu získal Jan ze Sovince a Pňovic a po něm podle vkladu do zemských desek z roku 1447 zříceninu držel Bernard ze Žerotína. Tentýž stav sídla je konstatován i v mladších písemných pramenech.⁹

První písemnou zmínku o hradu Tepenci nacházíme v kupní smlouvě vydané v Olomouci 29. června roku 1340. Jde o dokument sepsaný mezi moravským markrabětem Karlem IV. a olomouckým biskupem Janem Volkem o prodeji pozemku u Bělkovic, který tehdy vlastnilo olomoucké biskupství. Text smlouvy se týká hory „Tepenez“ a jejího bezprostředního okolí, kde zamýšlel Karel IV. vybudovat hrad s názvem „castri Twingenberg“. Ve smlouvě bylo užito sloveso „decrevimus“, jehož přesnější překlad je „nařídili jsme“ a nikoli „nařizujeme“, jak se uvádělo dříve. To znamená, že v době sepsání této listiny stavba hradu

již s největší pravděpodobností probíhala. Avšak nemohlo se začít stavět dříve než roku 1334, kdy se Jan Volek ujal olomoucké diecéze a Karel IV. se stal moravským markrabětem.

Ve třetí závěti moravského markraběte Jana Jindřicha z roku 1371 byl uveden Tepenec spolu se vsí Jívovou. Toto zboží měl získat prostřední markraběcí syn Jan Soběslav, jenž nedlouho poté umírá. Právě nerovnost v rozdělení dědictví stála na počátku tzv. markraběcích válek mezi bratry Joštem a Prokopem. V první etapě markraběcích válek byl Tepenec přepaden Prokopovými stoupenci, kteří jej značně poškodili. Po ukončení bojů připadl hrad markraběti Prokopovi. Ten zde ustanovil za svého purkrabího Jindřicha z Nevojic. Jeho bojová družina opakovaně napadala statky olomoucké kapituly, páchala násilí na jejich obyvatelích a loupeže na silnicích. V roce 1400 vstoupil do konfliktu mezi Joštem a Prokopem také uherský král Zikmund Lucemburský a přidal se na stranu olomouckého biskupství a markraběte Jošta. Zikmund vyslal na ochranu statků olomoucké kapituly své vojsko. Jedním z cílů této vojenské operace bylo dobýt hrad Tepenec. Zdá se velmi pravděpodobné, že nedlouho po roce 1400 byl Tepenec obležen a zpusťován.

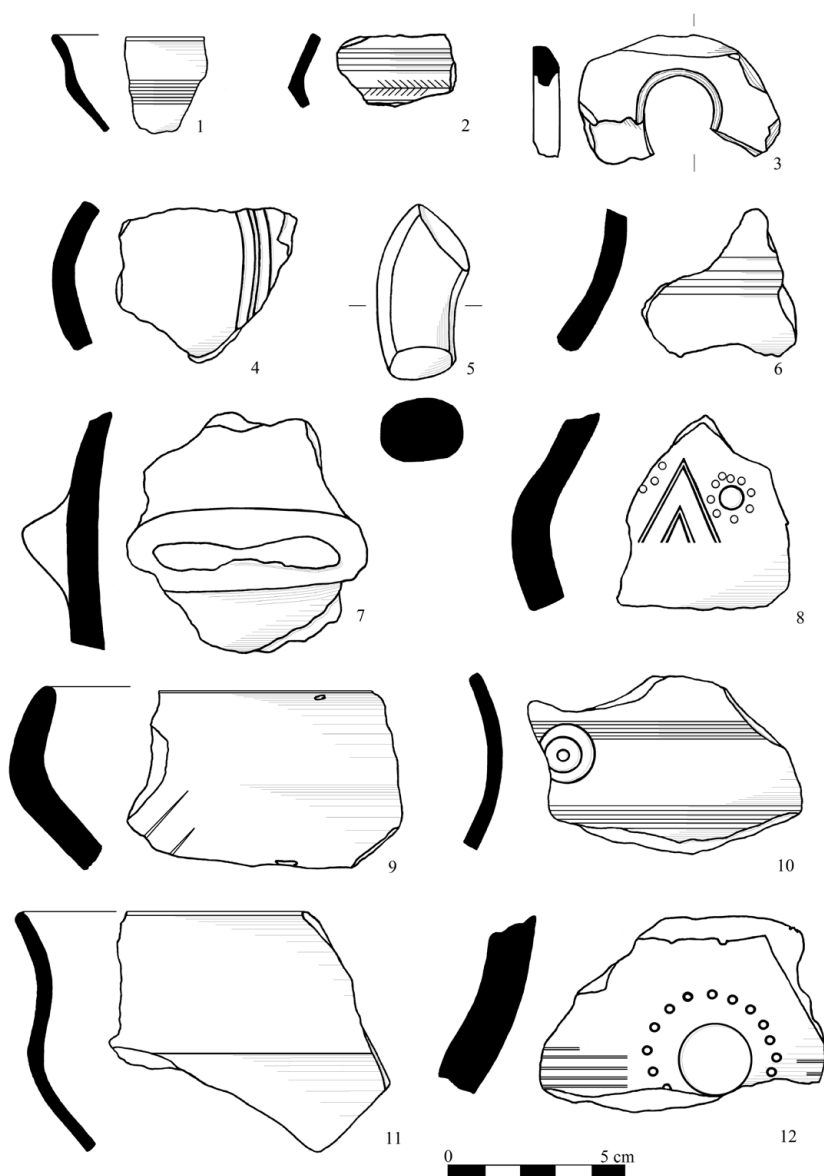
Na počátku 15. století se hrad v listinách objevuje již jen jako orientační bod. Roku 1405 daruje markrabě Jošt Tepenec i s okolním majetkem kartuziánskému klášteru v Dolanech. Zápis v zemských deskách z 9. ledna 1406 uvádí hrad jako pobořený. Kartuziáni vlastnili pozemky i se zříceninou až do roku 1782, kdy byl jejich řád zrušen císařem Josefem II. Majetek od náboženského fondu odkoupil roku 1825 Filip Ludvík hrabě ze Saint-Genois d'Anneaucourt, který nechal v areálu zříceniny postavit jehlancový památník. Nalezneme jej na mapě stabilního katastru z roku 1834 označený jako „Philips Pyramide“. Asi 600 m od něj dal ještě vybudovat na počest své manželky Johanin kruhový chrám (Johanan Tempel). Avšak ani jedna z těchto staveb nebyla při výzkumech jednoznačně identifikována.¹⁰

Nálezové okolnosti zájmové kolekce

Podle nálezce Pavla Petržely pochází většina darovaného konvolutu z předhradí hradu Tepence. Soubor vyzvedl v roce 2007 z již dříve vyhloubeného výkopu, který se nachází na východním temeni kopce poblíž brány do předhradí [obr. 3]. V případě druhé lokality není poloha získaného materiálu blíže známa, musíme se tedy omezit na konstatování, že k jejímu nalezení došlo na neznámém místě v areálu hradu Hlubokého. Víme, že z tohoto sídla mělo jít pouze o čtyři až pět nálezů, z nichž jeden má být hrotem šípu s trnem. Kolekce předaná dnes do Vlastivědného muzea v Olomouci čítá celkem 52 kusů zlomků keramiky, fragment střešní tašky, osm kovových artefaktů, tři kusy mazanice, zvířecí zub, amorfní kus strusky, dvě ploché kamenné ploténky a větší hroudu kompaktní vápenné malty. Kolekci můžeme rozdělit do tří základních období. První etapu osídlení reprezentuje hlavně keramika lužické kultury z pozdní doby bronzové až starší doby železné. Mladší horizont zastupuje materiál související s existencí hradů Hlubokého a Tepence, dva zlomky hrnciny dokládají blíže neurčené aktivity na lokalitách v raném novověku.

Analýza nálezů

Nejprve se zaměříme na kolekci lužické keramiky, jež čítá celkem 19 kusů a fragment hliněného kruhu. V drtivé většině případů jde o zlomky keramiky vypálené do černošedé barvy [obr. 4:2, 6, 8–12]. Jejich síla se pohybuje mezi 5 až 10 mm, ojediněle dosahuje až 13 mm [obr. 4:12]. Tři exempláře mají cihlovou barvu a hruběji upravený povrch [obr. 4:7]. Celkem

Obr. 4. Hrad Tepenec (?). Výběr nálezů lužické kultury. Kresba: Lukáš Hlubek.

máme k dispozici šest okrajů a 13 zdobených stěn nádob. Na keramice zaznamenáváme zejména rytou výzdobu. Nejčastěji jde o svazky horizontálních rýh [obr. 4:1, 10], někdy v kombinaci se šikmými rýžkami [obr. 4:2] nebo tzv. sluníčky [obr. 4:12]. Dále se vyskytují svazky žlábků [obr. 4:6] a ryté krokvice [obr. 4:8]. Z plastické výzdoby registrujeme pouze výčnělky [obr. 4:7] či horizontální plastické lišty. Typologicky můžeme v referované kolekci rozlišit šálek [obr. 4:1], amfory [obr. 4:10, 12], mísu se zataženým okrajem [obr. 4:9] a mísu esovitě profilovanou [obr. 4:11].

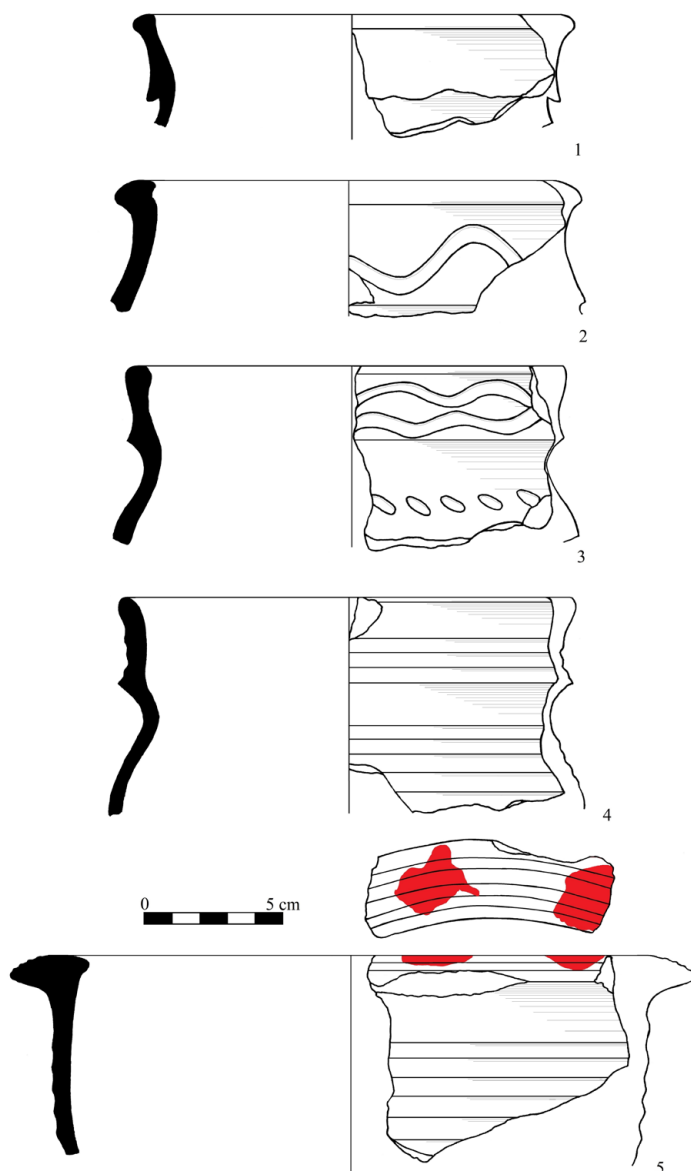
Keramické nálezy doplňuje zlomek hliněného kruhu hnědošedé barvy o rekonstruovaném průměru 110 mm a maximální měřitelné síle 28 × 28 mm [obr. 4:5]. Několik podobných exemplářů, včetně jednoho téměř celého kusu, známe z dřívějších výzkumů na předhradí Tepence. Avšak interpretace těchto kruhů zatím není spolehlivě vyřešena.¹¹ S pravěkým osídlením můžeme spojit dvě kamenné ploténky, z nichž jedna dosahuje maximálních rozměrů 60 × 48 × 11 mm. Ve druhé destičce o maximální velikosti 58 × 34 × 12 mm zůstala větší část otvoru o průměru 23 mm [obr. 4:3]. Oba nálezy patrně souvisejí s výrobou kamenných kotoučků s provrtem, kterých v areálu registrujeme větší množství a u nichž lze předpokládat jejich zhotovování v prostoru tepeneckého hradiska.¹² Do starší doby železné můžeme zařadit také tyčinkovitý železný náramek v podobě nedovřeného nezdobeného kruhu se zaoblenými konci, který má na průřezu kruhový profil a jehož maximální rozměry jsou 74 × 65 mm [obr. 8:8]. Podobné železné šperky se na Moravě objevují v průběhu starší doby železné ve stupních Ha C1 – Ha D.¹³

S ohledem na skutečnost, že z prostoru hradu Hlubokého zatím vůbec neznáme pravěké osídlení, můžeme připustit, že veškerý výše popsáný materiál pochází pouze z areálu předhradí Tepence. I když podrobnější vyhodnocení nálezových situací z pozdní doby bronzové až starší doby železné zatím postrádáme,¹⁴ je možné v dosud publikovaných nálezech najít množství analogií k popsané kolekci.¹⁵ Z bližšího okolí je možné upozornit na další lokality z pozdní doby bronzové na katastrech Moravské Huzové, Hlušovic, Hnojic nebo na nádobu z depotu v Bohuňovicích.¹⁶ Na základě srovnání lze konstatovat, že výše popsáný materiál získaný Pavlem Petrželou odpovídá dosud uváděnému datování do stupňů Ha B – Ha C1.¹⁷

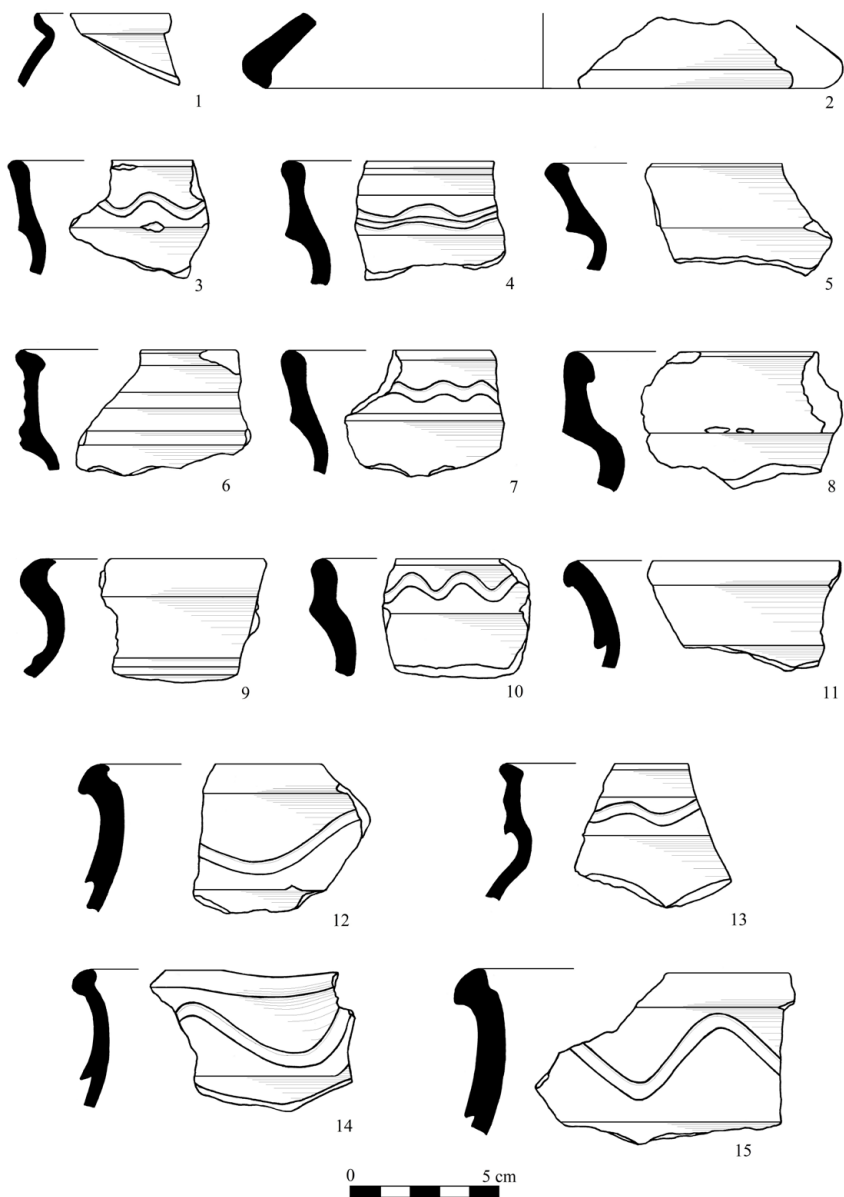
Zatímco v případě pravěkého materiálu předpokládáme s vysokou měrou pravděpodobnosti jeho lokaci do předhradí Tepence, v případě středověkých nálezů je nutná mnohem větší obezřetnost, neboť oba hrady existovaly zhruba ve stejné době a jejich hmotná kultura je velmi podobná. Se středověkým osídlením z obou referovaných hradů můžeme spojit celkem 30 zlomků stolní a kuchyňské keramiky, zlomek střešní tašky (tzv. prejzy) a sedm železných artefaktů.

Darovaná kolekce stolní a kuchyňské keramiky se skládá pouze z fragmentů různých velikostí. Jen v několika případech je možné alespoň kresebně rekonstruovat původní tvar nádoby [obr. 5; 6:2]. Středověkou hrnčinu reprezentují hlavně zlomky okrajů (20 ks), dále zdobené výdutě (3 ks), dna (3 ks), nezdobené výdutě (2 ks) a ucha (2 ks). Zastoupená je pouze rezná hrnčina o síle 6–9 mm. Okrajové profilaci nádob výrazně dominují okraje ve tvaru okruží (16 ks). Dále se vyskytují dva zlomky zesílených a vnitřně prožlabených okrajů [obr. 6:1, 9], jedním exemplářem je zastoupen vodorovně vytažený okraj z mísy [obr. 5:5] a zlomek okraje z poklice [obr. 6:2]. Okraje ve tvaru okruží můžeme ještě rozdělit na vyšší varianty [9 ks; obr. 5:1, 2, 4; 6:6, 11–15], které mírně převažují, a nižší typy okrajů [7 ks; obr. 5:3; 6:3–5, 7, 8, 10]. Dna jsou šikmo hraněná [obr. 7:4, 6], nebo válcová [obr. 7:2]. Obě ucha nádob jsou pásková, jedno je plné a druhé prožlabené [obr. 7:7].

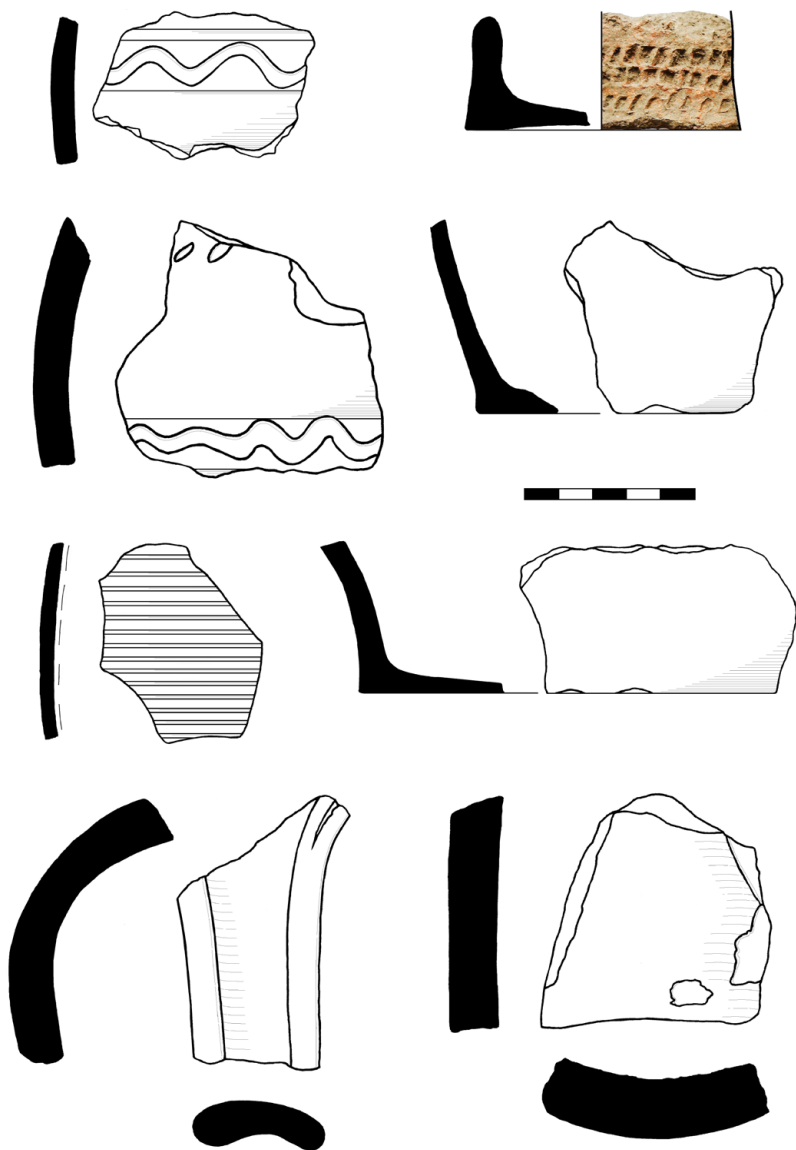
Obr. 5. Hrad
Hluboký nebo
hrad Tepenec.
Výběr středověké
keramiky. Kresba:
Lukáš Hlubek.

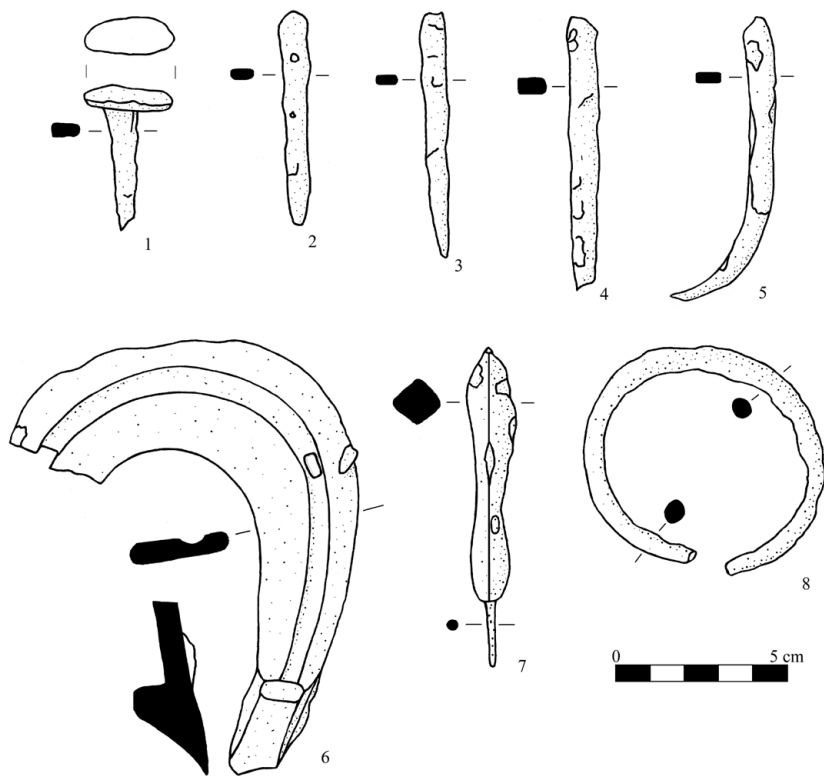
Rytou výzdobu registrujeme zejména na stěnách nádob a vnějších stranách okrajů. Na hrdlech, výdutích a spodních částech nádob zaznamenáváme hlavně vývalkovitou šroubovici [obr. 5:4; 6:9; 7:5], méně již řadu šikmých vseků [obr. 5:3], vodorovné rýhy s vlnovkou uprostřed [obr. 7:1], vlnovku v kombinaci s řadou šikmých vseků [obr. 7:3]

Obr. 6. Hrad Hluboký nebo hrad Tepenec. Výběr středověké keramiky. Kresba: Lukáš Hlubek.

Obr. 7. Hrad Hluboký nebo hrad Tepenec. Výběr středověké a raně novověké keramiky. Kresba a foto: Lukáš Hlubek.

Obr. 8. Hrad Hluboký nebo hrad Tepenec. Výběr železných artefaktů. 1–7: středověké nálezy; 8: železný náramek ze starší doby železné. Kresba: Lukáš Hlubek.

a několikanásobné horizontální pásy rádečkové výzdoby [obr. 7:2]. Vnější plochy okrajů zdobí vodorovné rýhy [obr. 5:4], vlnovky [obr. 5:2; 6:3, 7, 10, 12–15] a dvojice vlnovek [obr. 5:3; 6:4]. Na horní ploše vodorovně vytaženého okraje jsou stopy červené malby a trojice žlábků [obr. 5:5].

Obecně lze konstatovat, že hrncina náleží svým celkovým provedením k olomouckému keramickému okruhu vrcholného středověku.¹⁸ Podle makroskopického posouzení můžeme vyzvednutý materiál rozdělit do pěti základních keramických tříd, které se od sebe odlišují zejména způsobem výroby, barvou, strukturou povrchu, výpalem a použitým ostřivem v keramickém těstě.¹⁹ Za nejstarší keramické zboží lze označit šest kusů hnědošedé barvy s příměsí grafitu ve hmotě. Tento materiál je charakteristický pro druhou polovinu 13. až první desetiletí 14. století. S ohledem na okraje hrnců ve tvaru nižších okružích [obr. 6:4, 8, 10] je možné tyto fragmenty zařadit spíše do prvních desetiletí 14. století. Zároveň je možné tuto třídu přiřknout k již vylčené skupině TEP 1 nebo HL 1.²⁰ Celkem deseti zlomky je zastoupena redukčně pálená keramika ostřená pískem [obr. 5:1, 4; 6:3, 5, 6, 11, 13], kterou

můžeme ztotožnit s definovanou třídou TEP 2 či HL 3. Podle vyšších okrajů ve tvaru okruží [obr. 5:1, 4; 6: 11, 13] náleží tento materiál do průběhu 14. století.

Někdy v poslední třetině 13. století se na střední Moravě začíná objevovat keramika bílé barvy s krupičkovitým povrchem, která je mnohdy zdobena červeným malováním. Tato hrnčina má ve středomoravských souborech ze 14. století vždy vysoké zastoupení. V popisované kolekci náleží k této třídě deset kusů. Okraje nádob jsou formovány do vyšších okruží [obr. 6:11, 12, 15], zesílených a vnitřně prožlabených okrajů [obr. 6:1, 9] a vodorovně vytažených [obr. 5:5]. K této třídě patří také část okraje poklice [obr. 6:2]. Tzv. krupičkovitá keramika koresponduje s třídou TEP 3 a HL 4. Hrnčinu typickou pro průběh 15. století lze charakterizovat jako tvrdě pálenou keramiku v odstínech cihlové barvy s písčítým ostřivem, což odpovídá vyčleněné keramické třídě TEP 4 nebo HL 5. Její zastoupení je oproti předchozím skupinám výrazně nižší a činí jen tři kusy [obr. 5:2; 6:14; 7:7].

Od ostatních nálezů se odlišuje část dna, které má na vnější straně nanesenou vrstvičku světle hnědé engoby a z vnitřní strany je šedé. Jde o válcové dno nádoby zdobené na vnější straně několikanásobnými řadami obdélníků vytvořených pomocí rádélka [obr. 7:2]. Na dně se nacházejí stopy po odřezání pomocí struny od hrnčického kruhu. Podobně zdobená dna známe z několika moravských lokalit, kde nejčastěji náležejí k válcovitým pohárům řazeným do závěrečné třetiny 14. až poloviny 15. století.²¹ Je možné připustit, že prezentované dno pochází z poháru zdobeného plošným rádélkovým dekorem, které zatím ve středomoravském prostoru neznáme.

Předestřené datování středověké stolní a kuchyňské keramiky je dáno především písemnými prameny, podle nichž hrad Tepenec existoval od 30. let 14. století až do počátku 15. století. První písemná zmínka o hradu Hlubokém pochází z roku 1351, hrad zanikl roku 1426, kdy byl dobyt. Také dosud publikovaná hrnčina z obou hradů²² koresponduje s výše analyzovaným konvolutem, nicméně v popsané kolekci postrádáme loštickou hrnčinu. Podobné keramické soubory známe například z blízkého kartuziánského kláštera v Dolanech, z intravilánu Dolan, z města Olomouce nebo ze zaniklé středověké vsi Prlov, která se nacházela na rozhraní katastrů Šternberka a Bělkovic-Lašťan.²³ Připomenout můžeme také poklady mincí uložené v nádobách, které mají okraje ve tvaru okruží, a to především z Olomouce – Nových Sadů nebo z Dalova u Šternberka.²⁴

Poslední dva fragmenty keramiky mají na vnitřní stěně glazuru hnědé barvy [obr. 7:5]. Jde o ven vykloněný a zaoblený okraj a část výdutě zdobené šroubovicí. Oba zlomky jsou tenkostěnné (4–5 mm) s minimálně pozorovatelným ostřivem ve hmotě. S ohledem na technologickou vyspělost obou popsaných kusů je řadíme do průběhu raného novověku.²⁵ Lze připustit jejich zařazení do širšího časového intervalu od poloviny 16. až po průběh 17. století. Početnou kolekci postmedievální keramiky registrujeme ze studny na předhradí Tepence,²⁶ zatímco z hradu Hlubokého evidujeme brousek a kovové nálezy řazené spíše do mladší fáze raného novověku.²⁷ Snad příliš nepochybíme, když vyslovíme názor, že oba glazované exempláře lze spojit s hradem Tepenec.

Ke skupině stavební keramiky náleží nevelký zlomek střešní tašky (tzv. prejza) ohnutý do oblouku. Po výpalu má tmavší cihlovou, místy až našedivělou barvu. Horní strana je uhlazená a spodní je upravená jen velmi hrubě. Na lomech lze pozorovat značnou příměs písku a drobných křemenů v keramické hmotě [obr. 7:8]. Nepochybně šlo o prejzu korýtkovitého tvaru, kterou můžeme s přihlédnutím k písemným pramenům z obou lokalit zařadit do průběhu 14. či až do první třetiny 15. století. Střešní krytinu z hradního jádra Tepence neznáme,²⁸ zatímco z hradu Hlubokého máme k dispozici několik podobných

zlomků.²⁹ Z těchto důvodů můžeme popsanou prejzu s vysokou měrou pravděpodobnosti lokalizovat na hrad Hluboký.

Z železných artefaktů jsou v kolekci zastoupeny čtyři klínce, hřebík, hrot šípů a větší zlomek podkovy. Všechny klínce [obr. 8:2–5] mají kvadratický průřez o síle od 2 × 7 do 3 × 8 mm. Jeden z nich se dochoval ohnutý, ostatní jsou rovné. Jejich maximální měřitelná délka se pohybuje od 64 do 91 mm. Tato stavební kování odpovídají podle typologie Václava Buriana klíncům úzkým³⁰ nebo typu VIIIa dle členění Rudolfa Krajíce.³¹ Zlomek hřebíku s vypouklou hlavicí oválného tvaru má kvadratický průřez. Jeho maximální délka činí 43 mm [obr. 8:1]. Lze jej přiřadit k R. Krajícem definovanému typu IIa.³² Ve všech případech jde o obvyklé nálezy, které můžeme klást do doby fungování obou popisovaných hradů. Připouštíme také možnost zařazení popsaných kování do raného novověku.

Podle sdělení nálezce pochází hrot šípů z hradu Hlubokého. Jde o poměrně dobře dochovaný hrot se subtilním trnem, který dosahuje celkové délky 96 mm. Tělo šipky je ve střední části prohnuté a na průřezu má rombický tvar. Hmotnost po konzervaci činí 40,5 g [obr. 8:7]. Podle váhy jej můžeme pokládat za hrot šípů do kuše. Obecně lze konstatovat, že hroty s trnem představují typické střelivo zejména v průběhu 13.–14. století.³³ Na obou hradech výrazně převažují hroty ukončené tulejkou³⁴ a jen zřídka zaznamenáváme hroty opatřené trnem v podobném masivnějším provedení.³⁵

Poslední železný předmět náleží do skupiny výstroje koně a jezdce. Jde o větší fragment podkovy, která má rameno ukončené šikmým ozubem. Otvory pro podkováky jsou uloženy ve žlábků, který se táhne až k samotnému ozubu. Na dochovaném rameni podkovy máme tři kvadratické otvory. V přední části se nenachází hmatec [obr. 8:6]. Tuto podkovu je možné přiřknout k typu 4d podle dělení R. Krajíce.³⁶ Jsou typické pro 14.–15. století. Pro úplnost dodejme, že z hradu Hlubokého bylo nově zveřejněno několik podobných exemplářů.³⁷

Datačně nezařazený zůstávají tři kusy mazanice, zvířecí zub, struska a hrouda malty. Zvířecí zub byl určen jako koňská stolička,³⁸ ale bez znalosti bližších nálezových okolností jej není možné přiřknout k pravěkému ani ke středověkému osídlení. Ostatně nelze ani vyloučit, že pochází z raného novověku. Tři kusy mazanice jsou vypálené do cihlové barvy. Jejich celková hmotnost činí 42 g. Největší z nich dosahuje rozměrů 64 × 42 × 15 mm. Jeden kus má klínový průřez a další dva jsou lícované z jedné strany. Pro jejich nízký počet necháme možnou souvislost s dřevohlinitou zástavbou zatím otevřenu.³⁹ Také nevelký kus strusky o maximálních měřitelných rozměrech 58 × 46 × 25 mm a váze 45 g není možné bez provedení patřičných analýz blíže hodnotit.⁴⁰ Poněkud lépe jsme na tom v případě většího kusu malty. Jde o kompaktní vápennou maltu s příměsí větších a menších kamínků o maximálních rozměrech 102 × 73 × 43 mm. Lze ji spolehlivě spojovat se středověkým osídlením, není však možné určit, z jaké lokality pochází.

Závěrečné úvahy

Prezentovaná kolekce nálezů darovaná Pavlem Petrželou do Vlastivědného muzea v Olomouci doplňuje naše aktuální poznatky o osídlení hradů Tepence a Hlubokého. Výše popsaný materiál z pozdní doby bronzové až starší doby železné s velkou měrou pravděpodobnosti pochází pouze z předhradí Tepence. Svým provedením a bohatou rytou výzdobou zapadá do celkového rámce využití prostoru předhradí jako hradiska lužické kultury. S tímto horizontem spojujeme ještě železný tyčinkovitý náramek s rovně seřezanými konci a dvojici kamenných plotének, u nichž můžeme předpokládat souvislost s výrobou

kamenných koleček. Většina referovaného konvolutu, který byl podle slov nálezce získán z výkopu nad bránou do předhradí Tepence [obr. 3], naznačuje pravěké a středověké osídlení v těchto místech, což představuje důležitý poznatek pro další možné archeologické výzkumy v daném prostoru.

U většiny středověkých artefaktů nelze rozhodnout, na které lokalitě byly nalezeny. Pouze hrot šípů měl být získán na hradě Hlubokém a ze stejného sídla patrně pochází také zlomek střešní tašky korýtkového tvaru. Vyzvednutá stolní a kuchyňská keramika odpovídá běžnému standardu, ze kterého poněkud vybočuje pouze dno poháru zdobené rádělkovým dekorem. Drtivá většina středověké keramiky a kovových artefaktů náleží do doby, kdy známe oba hrady z písemných pramenů. Nálezy z analyzovaného souboru korespondují se současným stavem poznání středomoravské hmotné kultury 14. až první poloviny 15. století. Poslední dva zlomky hrnciny z vnitřní polevou svým provedením odpovídají raně novověké keramice z průběhu 16.–17. století, ale jejich interpretaci zatím necháváme otevřeno. Oba exempláře s opatrností spojujeme s hradem Tepencem. I přes veškeré těžkosti přinesla kolekce nálezů nové poznatky o osídlení obou hradů od pravěku do raného novověku.

Poznámky

- ¹ Článek vznikl v rámci řešení projektu Ministerstva kultury České republiky na podporu aplikovaného výzkumu v oblasti národní a kulturní identity na léta 2023 až 2030 NAKI III Můj dům, můj hrad – středověká panská sídla na střední Moravě (identifikační kód projektu: DH23P03OVV071).
- ² K tomu Hlubek, L.: Jívová (okr. Olomouc). *Přehled výzkumů*, roč. 63, 2022, č. 1, s. 167–168.
- ³ Dejmal, M. – Přišťáková, M.: Terénní relikt hradu. In: Žákovský, P. et al.: *Hrad Hluboký na Olomoucku. Proměny panského sídla od biskupské rezidence po opěrný bod husitů*. Brno 2024, s. 27–39, zde s. 27–33, obr. 6–9.
- ⁴ Plaček, M.: *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*. Praha 2001, s. 640–641. – Brůnová, K.: Hrad Hluboký, k. ú. Město Libavá, okr. Olomouc. *Vlastivědný věstník moravský*, roč. 56, 2004, č. 1, s. 46–55, zde s. 46–47. – Dejmal, M. – Přišťáková, M. (pozn. 3), s. 33–37, obr. 7–9.
- ⁵ Např. Brůnová, K. (pozn. 4), s. 50–52. – Hlubek, L.: Hlubočky (k. ú. Hrubá Voda, okr. Olomouc). *Přehled výzkumů*, roč. 53, 2012, č. 2, s. 142–143. – Hlubek, L.: Hlubočky (k. ú. Hrubá Voda, okr. Olomouc). *Přehled výzkumů*, roč. 56, 2015, č. 2, s. 260. – Hlubek, L. – Dehnerová, H.: Hlubočky (k. ú. Hlubočky IV, okr. Olomouc). *Přehled výzkumů*, roč. 57, 2016, č. 2, s. 275.
- ⁶ Např. Vránová, V. – Vrána, J.: *Tepeneček. Karlův hrad – mizející památka*. Olomouc 2016, s. 8–10. – Hlubek, L.: Výsledky záchranného archeologického výzkumu na předhradí hradu Tepenec v letech 1971–1975. *Přehled výzkumů*, roč. 62, 2021, č. 2, s. 79–107, zde s. 79–83.
- ⁷ Např. Vránová, V. – Vrána, J.: Shrnutí výsledků archeologického průzkumu studny na hradě Tepenci. *Časopis Slezského zemského muzea, Série B*, roč. 62, 2013, s. 289–299, zde s. 290–297. – Vránová, V. – Vrána, J. (pozn. 6), s. 11–18. – Vránová, V. – Kalábek, M.: Diverzita sídelních areálů popelnicových polí na střední Moravě na příkladu Medlova, Nákla a Tepence. *Ročenka 2021. Archeologické centrum Olomouc*. Olomouc 2022, s. 230–248, zde s. 235.
- ⁸ K dějinám hradu souborně Papajík, D. – Glonek, J.: *Dějiny obce Hlubočky*. Olomouc 2006, s. 11–25. – Janiš, D.: Hrad Hluboký v písemných pramenech. In: Žákovský, P. et al.: *Hrad Hluboký na Olomoucku. Proměny panského sídla od biskupské rezidence po opěrný bod husitů*. Brno 2024, s. 11–21.
- ⁹ K tomu Vránová, V. – Vrána, J. (pozn. 6), s. 31.
- ¹⁰ Např. Hlubek, L. (pozn. 6), s. 83.
- ¹¹ Srovnej Dohnal, V.: Opevněná sídliště z doby popelnicových polí na Moravě. *Studie Muzea Kroměřížska*, 1988, č. 88, s. 41, tab. 18:1–4, 7–8.

- ¹² Srovnej Vránová, V. – Vrána, V. (pozn. 6), s. 28, obr. 17.
- ¹³ Srovnej Juchelka, J.: Bronzové a železné náramky, nápažníky a nánožníky lužické kultury z českého Slezska. *Přehled výzkumů*, roč. 51, 2010, s. 109–118, zde s. 117. – Salayová, I.: *Kovové náramky/ nápažníky na Moravě v 8.–3. století př. n. l.* Olomouc 2024, s. 139.
- ¹⁴ Např. Vránová, V. – Vrána, J. (pozn. 6), s. 20–25. – Vránová, V. – Kalábek, M. (pozn. 7), s. 245–246.
- ¹⁵ Např. Dohnal, V.: Zjišťovací sondáž na Tepenci (katastr Jívová) – pravěká část (okr. Olomouc). *Přehled výzkumů 1971, 1972*, s. 62–65, zde s. 63, tab. 60:1, 2, 5–17; 61. – Dohnal, V.: Výzkum hradiska z doby bronzové na Tepenci, obec Jívová (okr. Olomouc). *Přehled výzkumů 1973, 1974*, s. 34–36, zde s. 35, tab. 32–34. – Dohnal, V. (pozn. 11), s. 41, tab. 9–19. – Vránová, V. – Kalábek, M. (pozn. 7), s. 237, obr. 10–12.
- ¹⁶ Např. Schirmeisen, K.: Ein Urnenfeld bei Böhm-Hause, Bez. Sternberg. *Sudeta*, Jg. 11, 1935, s. 48–56, zde s. 49–54, Abb. 1. – Kalábek, M.: Archeologické nálezy a lokality na katastru Dolan. *Střední Morava*, roč. 11, 2005, č. 20, s. 55–72, zde s. 57, 64, obr. 4:B. – Vránová, V.: Archeologické nálezy a lokality na katastrální území obce Bohuňovice, Moravské Loděnice a Trusovice. *Střední Morava*, roč. 24, 2018, č. 46, s. 55–63, zde s. 56, 59, obr. na str. 62. – Hlubek, L.: Hnojice (okr. Olomouc). *Přehled výzkumů*, roč. 61, 2020, č. 1, s. 173–174, obr. 5:5, 7, 9–14.
- ¹⁷ Např. Dohnal, V. (pozn. 11), s. 41. – Vránová, V. – Vrána, V. (pozn. 6), s. 27–30. – Vránová, V. – Kalábek, M. (pozn. 7), s. 235–237.
- ¹⁸ K tomu Šlészár, P. – Faltýnek, K.: Románský kostel sv. Prokopa v Lošticích. Příspěvek k počátkům moravské šlechty. *Přehled výzkumů*, roč. 60, 2019, č. 2, s. 161–199, zde s. 189. – Hlubek, L. (pozn. 6), s. 91–96.
- ¹⁹ Čapek, L. – Těsnohlídková, K. – Slaviček, K. – Všianský, K. – Pracný, P.: *Technologie výroby a archeometrické studium středověké keramiky*. Plzeň – Brno 2018, s. 91–96.
- ²⁰ Ztotožnění popsané hrnciny s keramikou třídou TEP 1 a HL 1 je provedeno na základě článků analyzujících keramiku z hradů Tepence a Hlubokého. Srov. Hlubek, L. (pozn. 6), s. 93–96. – Hlubek, L.: Keramika a nálezy z organických hmot. In: Žákovský, P. et al.: *Hrad Hluboký na Olomoucku. Proměny panského sídla od biskupské rezidence po opěrný bod husitů*. Brno 2024, s. 41–54, zde s. 42–43, obr. 12.
- ²¹ Např. Nekuda, V.: *Mstěnice. Zaniklá středověká ves u Hrotovic. Hrádek – Tvrz – Dvůr – předsunutá opevnění 1*. Brno 1985, s. 106, obr. 157; 159:h, k. – Belcredi, L.: *Hrad Skály. Svědek let 1380–1440 vydal své tajemství*. Archeologický výzkum hradu Skály 1994–2014. Brno 2022, s. 443, tab. 44:2.
- ²² Rodina, J.: *Středověká keramika z hradu Tepence, k. ú. Jívová* (bakalářská práce). Filozoficko-přírodovědecká fakulta Slezské univerzity, Opava 1999, s. 17–36, obr. 1–19. – Brůnová, K. (pozn. 4), s. 46–55, zde s. 50–52, obr. 13, 14. – Vránová, V. – Vrána, J.: Shrnutí výsledků (pozn. 7), s. 293–297. – Hlubek, L. (pozn. 6), s. 91–96, obr. 14–18. – Hlubek, L.: Keramika a nálezy (pozn. 20), s. 41–51, obr. 12–18.
- ²³ K tomu Burian, V.: Nálezy z husitského opevnění Kartouzky v Dolanech u Olomouce. *Archeologické rozhledy*, roč. 12, 1960, č. 2, s. 204–212, zde s. 209. – Burian, V.: *Nálezy z kartuzie a husitského opevnění v Dolanech (výzkum 1963)*. Olomouc 1965, s. 5–9, obr. 5; 6. – Bláha, J.: Archeologický průzkum v Olomouci. In: Michna, J. (ed.): *Archeologické prameny k dějinám olomoucké oblasti I/1*. Olomouc 1982, inv. č. A 32336 – A 32355. – Cafourková, L.: *Odpadní jímka č. III prozkoumaná na staveništi OD Prior na ulici 8. května v Olomouci v roce 1973 a její přínos k poznání městského prostředí středověké Olomouce* (bakalářská práce). Filozoficko-přírodovědecká fakulta Slezské univerzity, Opava 2000, s. 17–23, 30–32, obr. 15–36. – Hlubek, L.: Středověký objekt v intravilánu obce Dolany. *Časopis moravského muzea*, roč. 107, 2022, č. 1, s. 77–91, zde s. 82–84, 86–87, obr. 4; 5:1–4, 6–11. – Hlubek, L.: Kolekce středověké keramiky ze Ztracené ulice č. 27 v Olomouci. *Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci*, 2022, č. 324, s. 64–79, zde s. 72–74, obr. 5; 6; 7:1–4. – Hlubek, L.: Zaniklá středověká ves Prlov. *Střední Morava*, roč. 26, 2020, č. 49, s. 85–91, zde s. 86–87, obr. na s. 90, 91.
- ²⁴ Nekuda, R.: Korpus středověké keramiky datované mincemi z Moravy a Slezska. *Archaeologia historica*, roč. 5, 1980, s. 393–395, 407, 410, kat. č. 22, 31.

- 25 Bláha, J. – Sedláčková, H.: Slavnostní keramika. In: Sedláčková, H. (ed.): *Sklo, slavnostní keramika a kachle. Archeologické výzkumy Památkového ústavu v Olomouci 1973–1996*. Olomouc 1998, s. 15–18.
- 26 Srov. Vránová, V. – Vrána, J. (pozn. 7), s. 293–296, obr. 8:3–5, 7, 10–11; 9:6, 10–11, 14–15, 17–18; 10:2–3.
- 27 Hlubek, L.: *Hlubočky IV (okr. Olomouc). Hrad Hluboký*. Rukopis nálezové zprávy, č. j. 13/2023. Rukopis uložen v archivu nálezových zpráv Vlastivědného muzea v Olomouci, s. 3, obr. 7. – Žákovský, P. – Hošek, J. – Bárta, P. – Schenk, Z.: Kovové artefakty. In: Žákovský, P. et al.: *Hrad Hluboký na Olomoucku. Proměny panského sídla od biskupské rezidence po opěrný bod husitů*. Brno 2024, s. 55–137, zde s. 136, 145.
- 28 Hlubek, L. (pozn. 6), s. 81.
- 29 Hlubek, L.: Keramika a nálezy (pozn. 20), s. 53, obr. 19:2, 4.
- 30 Burian, V.: Rozbor nálezů hřebů z hradu Tepence u Jívové a kartouzy v Dolanech (1340–1425). *Zprávy Krajského vlastivědného muzea v Olomouci*, 1979, č. 202, s. 21–31, zde s. 22, obr. 1:2.
- 31 Krajíc, R.: *Sezimovo Ústí. Archeologie středověkého města 3. Kovárna v Sezimově Ústí a analýza výrobků ze železa. Díl I*. Praha – Sezimovo Ústí – Tábor 2003, s. 66–68, obr. 71:VIIIa.
- 32 Tamtéž, s. 64–66, obr. 71:IIa.
- 33 Tamtéž, s. 186–187. – Žákovský, P. – Schenk, Z.: *Středověké a raně novověké zbraně Přerovska. Zbraně a zbroj od kolapsu Velké Moravy do konce třicetileté války*. Přerov 2017, s. 43.
- 34 Např. Burian, V.: Výzkum hradu Tepence (obec Jívová) roku 1970. *Přehled výzkumů 1970, 1971*, s. 65–68, zde s. 66, tab. 46:5, 6. – Tymonová, M.: Středověký hrad Tepenec a jeho fortifikační systém. *Archaeologia historica* 27, 2002, s. 215–228, zde s. 226, obr. 10:8, 9. – Brůnová, K. (pozn. 4), s. 46–55, zde s. 52, obr. 15:8. – Vránová, V. – Vrána, J.: Shrnutí výsledků (pozn. 7), s. 297, obr. 11:1; Hlubek, L. (pozn. 6), s. 98–99, obr. 19:1–3, 15. – Žákovský, P. – Hošek, J. – Bárta, P. – Schenk, Z. (pozn. 27), s. 71–85.
- 35 Např. Vránová, V. – Vrána, J. (pozn. 6), s. 63, obr. 36: vpravo je jeden hrot s trnem. Z hradu Hlubokého evidujeme několik stíhlých a subtilních hrotů s trnem. Srov. Žákovský, P. – Hošek, J. – Bárta, P. – Schenk, Z. (pozn. 27), s. 72–76, obr. 34:a–h, 34:l, 34:m.
- 36 Krajíc R. (pozn. 31), s. 102–109, obr. 96.
- 37 Žákovský, P. – Hošek, J. – Bárta, P. – Schenk, Z. (pozn. 27), s. 98, tab. 8, obr. 53:i; 54:a–g.
- 38 Děkuji touto cestou za předběžnou konzultaci RNDr. Tomáši Lehotskému, Ph.D., z Vlastivědného muzea v Olomouci.
- 39 K tomu Zůbek, A.: *Mazanice – stavební materiál v brněnském prostředí. Příkladová studie zpracování a analýzy souboru fragmentů vypálené mazanice z výplní suterénu VS029 na parcele domu Kobližná 4*. Brno 2019, s. 18–22, zde další literatura k tématu.
- 40 Srovnej Malý, K. – Rous, P.: Ověření výpovědních možností strusek z Jihlavska a Havlíčkobrodsko. *Archaeologia historica*, roč. 26, 2001, s. 67–87, zde s. 67–72.

SUMMARY

Mixed Collection of Archaeological Finds from the Castles of Hluboký and Tepenec in the Olomouc Region

Lukáš Hlubek

In 2021 the Regional Museum in Olomouc obtained a set of archaeological finds from Pavel Petržela from Hlubočky. The donated collection comes from two central Moravian castles, Tepenec and Hluboký. Unfortunately, the material from the two sites got mixed together during a moving, and it is not possible to determine the original finding sites of the items.

Both the castles are located approximately 20 km north up to north-east from the city of Olomouc [Fig. 1]. The Hluboký castle is situated in the cadastral district of Hlubočky IV [Fig. 2]. The first written reference of it is from 1351, and the site is abandoned after a capture in 1426 because the local Hussite garrison posed a threat to the city of Olomouc. The Tepenec castle is located in the south-western part of the cadastral district of the village of Jívová [Fig. 3]. It was founded by the Moravian margrave Karel IV before 1340 and owned by the Moravian margraves throughout its entire existence. Tepenec was violently abandoned before 1405; subsequently, the ruin was owned by the Carthusian order.

An older horizon of finds from the donated collection is represented by pottery fragments, an iron bracelet and two slate plates that can be dated back to the early Bronze Age up to the early Iron Age [Fig. 4; 8:8]. With a high degree of probability, this material can be related to the Tepenec castle as prehistoric finds from Hluboký have not been available. Thirty fragments of medieval table and kitchen pottery are of the common standard [Figs. 5, 6, 7:1–4, 6–8; 8:1–7]. The obtained medieval artefacts can be dated back to the 14th to 15th centuries. However, it is not possible to determine the castle they come from. On the contrary, two fragments of earthenware can be dated back to the early Modern Ages [Fig. 7:5]. Despite mixing of the collection, the above analysed material contributes to a better knowledge of settlement of both the medieval castles in the central Moravia.